

slovenský národopis

3 | 24

VEDA, VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ
AKADÉMIE VIED, 1976

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.cceol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

Aktuálne otázky folkloristiky v ČSSR	333
Milan Leščák: Teoretické problémy súčasnej slovenskej folkloristiky	337
Bohuslav Beneš: K typológii ľudového vyprávění	347
Josef Tomeš: Folklorní žánry v obyčejové tradici	357
Dagmar Klímová: Zkušenosti se studiem dělnického folklóru městského typu	369
Marta Šrámková: Proměny a současný stav lidového vyprávění	379
Karel Horálek: Slovenský folklór a světová literatura	389
Oldřich Sirovátka: Populární literatura, masová literatura, paraliteratura z folkloristické perspektivy	397
Peter Liba: Folklor a populárna literatúra	405
Viera Gašparíková: Súčasná cesta humoristických rozprávání	413
Libuše Volbrachtová: K problematice monografické a tématické práce při studiu folklóru současnosti	422
Eva Orsáryová: Príspevok k systémovému skúmaniu piesňového repertoáru	427
Zora Vanovičová: Hromadné oznamovanie a ústna prozaická slovesnosť v súčasnosti	433
Mária Dzubáková: Začiatky teoretického záujmu o ľudovú rozprávku	437
Daniel Luther: K problému archivácie a katalogizácie slovenského ľudového divadla	442
Rodina a manželstvo	
Soňa Švecová: Právomoc hlavy rodiny v roľníckej rodine na Slovensku	446
Maria Biernacka: Dedínská rodina v oblasti Bieszczadov (Poľsko)	458
Josef Kandert: Skutečný a ideální obraz rodiny v jedné horehronské vesnici	464
Pavel Popelka: Sezónnosť uzavírání manželství, její vývojové tendence a příčiny	472
Peter Salner: Faktor ekonomickej zainteresovanosti v súčasnej svadbe	481
Zita Škovierová: Podiely rodiny a príbuzenstva na vzájomnej výpomoci pri stavaní rodinných domov v okrese Nové Zámky	468
ROZHLEDY	
K jubileu Eleny Prandovej (Milan Leščák)	494
Výstava keramiky v SNM na Bratislavskom hrade (Ester Plicková)	495
RECENZIE A REFERÁTY	

СОДЕРЖАНИЕ

Актуальные вопросы фольклористики в ЧССР	333
Милан Лешчак: Теоретические проблемы современной словацкой фольклористики	337
Богуслав Бенеш: О типологии народного рассказывания	347
Йозеф Томен: Фольклорные жанры в традиции обычаев	357
Догмар Климова: Из опыта по изучению рабочего городского фольклора	369
Марта Шрамкова: Изменения и современное состояние народного рассказывания	379
Карел Горалек: Словацкий фольклор и мировая литература	389
Олдржих Сироватка: Популярная литература, массовая литература, паралитература — с точки зрения фольклористической перспективы	397
Петер Либа: Фольклор и популярная литература	405
Вера Гашпарикова: Современное направление юмористических рассказываний	413
Либуше Волбрахтова: К проблеме монографической и тематической работы при изучении фольклора в настоящее время	422
Ева Орсарьова: К вопросу системного изучения песенного репертуара	427
Зора Бановичова: Массовое оповещение и устная прозаическая словесность в настоящее время	433
Мария Дзубакова: Начало теоретического интереса к народной сказке	437
Даниел Лутер: К проблеме архивов и каталогизации словацкого народного театра	442
Семья и супружество:	
Соња Швецова: Власть главы семьи в крестьянской семье в Словакии	446
Мария Биернацкая: Сельская семья в области Бещад (Польша)	458
Йозеф Кандерт: Действительная и идеальная картина семьи в горегронском селе	464
Павел Попелка: Сезонность заключения браков, тенденции ее развития и причины	472
Петер Салнер: Фактор экономической заинтересованности в современной свадьбе	481

Na 1. strane obálky: Prevážanie výbavy nevesty v Heľpe, okr. B. Bystrica. Farebná snímka P. Styk, polovica 20. stor.

Auf der Vorderseite des Umschlages: Überführen der Ausstattung der Braut im Heľpa, Bezirk Banská Bystrica. Die Hälfte des 20. Jahrhunderts

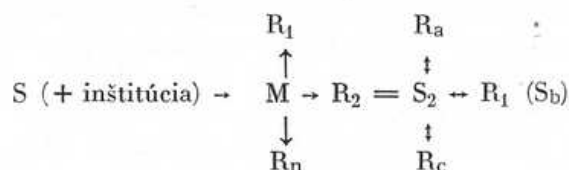
HROMADNÉ OZNAMOVANIE A ÚSTNA PROZAICKÁ SLOVESNOSŤ V SÚČASNOSTI

ZORA VANOVIČOVÁ
Národopisný ústav SAV, Bratislava

Hromadné oznamovanie ako jedna z foriem komunikácie, ktorá nadobudla práve v období priemyselnej revolúcie také rozmery, že zasahuje do všetkých oblastí života, podnietilo doteraz mnohé výskumy týkajúce sa procesu šírenia informácie, ovplyvňovania verejnej mienky v oblasti politiky, reklamy, vplyvu na deti a mládež, ale aj výskumy jeho vplyvu na zmeny v hodnotových orientáciách a v kultúrnych javoch. V niektorých sociologických a psychologických definíciách hromadného oznamovania, ktoré sa pokúšali vymedziť a bližšie určiť tento typ komunikácie charakterizovaním jej jednotlivých zložiek, objavujú sa odlišnosti v chápaní špecifickej črty tohto procesu. Na jednej strane zdôrazňuje sa úloha technických prostriedkov ako základného faktora sprostredkujúceho informáciu, definuje sa hromadné oznamovanie cez jeden znak tohto procesu a tým existenciu hromadného oznamovania obmedzujú na obdobie začínajúce vznikom a rozvojom technických prostriedkov šírenia informácií.¹ Na druhej strane sa hromadné oznamovanie definuje širšie v rámci sociálnej komunikácie, jeho špecifickou črtou sa javí nielen technická zložka, ale špecifické podmienky, ktoré pôsobia v tomto procese. Hlavná úloha sa prikladá jedincom, cez ktorých sa uskutočňuje jednosmerný pohyb informácií medzi sociálnymi štruktúrami, kde pôvodca správy (jednotlivec alebo inštitúcia) je stále v úlohe hovoriaceho voči množine príjemcov časovo a priestorovo vzdialenej.² Toto chápanie rozširuje oproti predošlému pojem hromadného oznamovania i na pôsobenie v historicky starších obdobiach (napr. i na činnosť poslov, potulných spevákov a rozprávačov, divadlo a náboženské slávnosti antických a stredovekých kultúr, atď.).

A. Kłoskowská tu rozlišuje priame a tzv. druhotné publikum, publikum masovej kultúry, ktoré dostáva informácie sprostredkované technickými médiami.³

Pri sledovaní vzťahu kontaktnej a technickej komunikácie rad výskumov dokázal zákonitosť tzv. dvojstupňového prúdu komunikácie, ktorou sa informácie šíria. Ak sa informácia dostáva naraz k väčšiemu publiku technickými oznamovacími prostriedkami alebo inak, šírenie správy pokračuje ďalej cez priamu medziosobnú komunikačnú sieť, v ktorej dôležitú úlohu má určitá vrstva jedincov spravidla charakterizovaná aktívnejším vzťahom tak k prostriedkom komunikácie, ako aj k obsahu správy. V tomto zmysle by sa takýto typ komunikácie mohol schematicky znázorniť doplnením modelu technickej komunikácie, ako ho podal K. V. Čistov:⁴

Spätosť oboch komunikačných foriem a charakter komunikačných sietí pôsobí v rozhodujúcej miere i na účinok hromadného oznamovania.⁵

Pri výskume ústnej prozaickej slovesnosti objavovali sa sporadicky záznamy dokumentujúce práve duhú časť procesu hromadného oznamovania, teda odraz pôsobenia prebratých obsahov v rámci medziosobnej komunikačnej siete. Hlbší prieskum ukázal, že tento jav má už v ústnom podaní svoje pevné miesto, ako dosiaľ nevyhranená a nestála súčasť dnešného prozaického repertoáru. Výskum tejto časti ústnych prozaických

podaní možno však robiť len na základe poznania tradičnej ľudovej kultúry a konfrontácie s tradičným materiálom. Iba takýto postup môže byť východiskom ako sledovať vplyv hromadného oznamovania na ústnu prozaickú slovesnosť.

Doterajší terénny výskum tejto problematiky sa opiera o niektoré výsledky výskumov sociologických a psychologických, ktoré sa zaoberali vplyvom hromadného oznamovania na jednotlivca i sociálnu jednotku. Pretváranie tradičných roľníckych oblastí v období industrializácie na oblasti s prevažne robotníckym prostredím mení nielen ich sociálne zloženie, pohyb obyvateľstva a jeho voľný čas, ale nesie so sebou i posuny v ustálených postojoch, normách a hodnotových orientáciách. Vzdelávanie a masovokomunikačné prostriedky presúvajú na seba v nových podmienkach niektoré funkcie folklóru a ponúkajú jednotlivcom množstvo potenciálnych možností na uspokojovanie ich potrieb, záujmov a sebarealizáciu.⁵ Výber obsahov na ďalšie podanie sa riadi psychologickými pohnútkami v súvisi s kontextom sociálne kultúrneho prostredia, jeho kultúrnou tradíciou, kolektívnym vedomím a normou. Stupeň pevnosti kolektívnych noriem tu určuje silu prenikania nových prvkov, ich asimiláciu a zaradovanie do súhrnu tradovaných kultúrnych obsahov.⁷ Významnú úlohu pritom má komunikačný mechanizmus pôsobiaci v rámci skupín (príbuzenských, vrstovníckych, profesionálnych, susedských) a v ňom najmä určitá vrstva hodnotiacich autorít jednotlivcov. Ak hromadné oznamovanie pôsobí hlavne obsahom informácie, v medziosobnom komunikačnom styku pôsobí popri obsahu i vplyv jeho interpreta a jeho hodnotiaci postoj.⁸ Pri preberaní obsahov z technickej komunikácie vplyv na výber a obsah ďalšej fázy oznámenia má práve aktívny moment improvizácie, preformovanie hlavných bodov obsahu a vplyv autority interpreta.⁹ Jednou z úloh pri výskume ďalšieho života obsahov prevzatých prostredníctvom masovokomunikačných prostriedkov bude i určenie a charakteristika zloženia tejto

vrstvy hodnotiacich a ovplyvňujúcich nositeľov, ktorá je v každej generácii iná.

Okrem niektorých psychologických funkcií pre percipienta¹⁰ majú obsahy širené masovokomunikačnými prostriedkami významnú úlohu najmä pri udržiavaní sociálneho kontaktu ako látka ku konverzácii či časová výplň.¹¹ Na ich realizáciu v ústnom podaní stačí obvykle čas v pracovných prestávkach alebo pri ceste do práce, u najstaršej generácie hlavne pri návštevách príbuzných alebo susedov. Tieto obsahy pôsobia na najuniverzálnejšie záujmy publika,¹² preto rozsah ich látok oproti tradičným podaniam, ktoré sú skôr lokálneho charakteru, je oveľa širší. V ústnom podaní možno zaznamenať z preberaných obsahov najmä látky poučné a výchovné, zábavné z dedinského prostredia, sentimentálne a romantické z prostredia aristokratického, historické a kriminálne príbehy. Porovnaním repertoáru preberaných obsahov a repertoáru tradičných podaní, ich analýzou a charakteristikou možno objasniť ich zvláštnosti, odlišnosti i príbuznosti, miesta, v ktorých na seba nadväzujú a posuny noriem, v rámci ktorých prebieha ich hodnotenie a prijímanie.

Z týchto poznámok vyplývajú niektoré okruhy otázok, ktoré sa objavujú pri výskume vplyvu hromadného oznamovania na ústnu prozaickú slovesnosť:

1. prieskum *komunikačných sietí*, v rámci ktorých sa uskutočňuje výber a realizácia prevzatých obsahov;
 2. prieskum *motivácie a hodnotových orientácií*, ktoré určujú výber obsahov na ďalšie podanie;
 3. *analýza a charakteristika* tohto materiálu v konfrontácii s materiálom tradičných podaní.
- Tieto okruhy otázok by mohli byť základnou orientáciou a východiskom v sledovaní danej problematiky. Počas výskumov ukázu sa určite ďalšie možnosti a perspektívy štúdia zložitých procesov v súčasnosti, ktoré pôsobia i na zmeny ľudovej kultúry ako jednej zo zložiek celospoločenskej kultúry.

POZNÁMKY

¹ MALETZKE, G.: Psychologie hromadného sdělování. Seš. Novin., 3, 1968, s. 79.

² JANOUSEK, J.: Sociální komunikace. Praha 1968, s. 135. Tak isto WRIGHT, Ch. R.: Sociologie hromadného sdělování. In: Psychologie a sociologie hromadného sdělování. Seš. Novin., 3, 1968, s. 11.

³ KLOSKOVSKÁ, A.: Masová kultura. Praha 1967, s. 70.

⁴ ČISTOV, K. V.: Špecifikum folklóru vo svetle teórie informácií. Slov. Národop., 21, 1972, s. 345 n.

⁵ WRIGHT, Ch. R.: c. p., s. 47.

⁶ KLÍMOVÁ, D.: Úvahy k metodě a pojetí

slovesné folkloristiky pražského průmyslového dělnictva. In: Etnografie dělnictva 1. Praha 1974, s. 69.

⁷ LEŠČÁK, M.: Úvahy o predmete národopisného bádania. Slov. Národop., 17, 1969, s. 369 n.

⁸ WRIGHT, Ch. R.: c. p., s. 42.

⁹ JANOUSEK, c. d., s. 140—142.

¹⁰ NAKONEČNÝ, M.: Sociální psychologie. Praha 1970, s. 125. Podľa výskumov účinku či-

tania uvádza funkcie: inštrumentálne (využitie informácie v praxi), prestížne (posilnenie seba-vedomia), spevňovacie (fixácia vlastných postojov výberom obsahov, ktoré tieto postoje aprobujú), estetické a relaxačné.

¹¹ MALETZKE, G.: c. d., s. 99.

¹² KŁOSKOWSKÁ, A.: c. d., s. 197. Ich rámeč tvoria látky humoristické, dramatické, sexuálne a erotické, sentimentálne a osobné.

МАССОВАЯ КОММУНИКАЦИЯ И УСТНАЯ СЛОВЕСНОСТЬ В НАСТОЯЩЕЕ ВРЕМЯ

Резюме

Массовая коммуникация как одна из форм коммуникации, которая в период промышленной революции приобрела столь значительный размах, что стала оказывать влияние на все области жизни, обусловила необходимость изучения ее воздействия и влияния, помимо всего прочего, на изменения культурных явлений и их ценностей. Ряд исследований, проведенных при изучении отношений между контактной и технической коммуникациями, показал закономерность так называемого двухступенчатого потока коммуникации, при котором происходит распространение информации. В том случае, если информация поступает одновременно к широкой публике при помощи технических средств связи или каким-либо иным путем, то известия продолжают распространяться путем личной сети коммуникаций, в которой важную роль играет определенный слой лиц, как правило, характеризующихся более активным отношением как к средствам коммуникации, так и к содержанию известий. При изучении устной прозаической словесности спорадически обнаруживались данные, подтверждающие именно вторую

часть процесса массовой коммуникации, то есть отражение воздействия заимствованного содержания в пределах личной сети коммуникации. Более подробное изучение показало, что данное явление имеет прочное место уже и при устном общении в виде до сих пор не выкристаллизированной и непостоянной части современного прозаического репертуара. Однако изучение данной части устных прозаических сообщений можно проводить только на основе познания традиционной народной культуры и ее сопоставления с традиционным материалом. При изучении влияния массовой коммуникации на устную прозаическую словесность возникают некоторые основные сферы вопросов.

1. Изучение коммуникационных сетей, в пределах которых происходит выбор и реализация заимствованных содержаний;

2. Изучение мотивировки и направления с аспекта ценностей, определяющих выбор содержания для дальнейшей подачи;

3. Анализ и характеристика данного материала в сопоставлении с материалом традиционных подач.

DIE MASSENKOMMUNIKATION UND DAS MÜNDLICHE PROSASCHAFFEN IN DER GEGENWART

Zusammenfassung

Die Massenkommunikation als eine der Formen der Mitteilung von Informationen hat in unserer Epoche der industriellen Revolution solche Ausmaße erreicht, daß sie in alle Lebensgebiete eingreift. Dies war die Ursache mehrerer Versuche ihre Auswirkungen, unter anderem auch ihren Einfluß auf die Veränderungen der Kulturphänomene und in der Wertorientierung zu erforschen.

Beim Studium der Beziehungen zwischen der Kontakt- und der technischen Kommunikation wurde durch eine Reihe von Forschungen die Gesetzmäßigkeit des sog. zweistufigen Kommunikationsweges erwiesen, auf dem sich die Informationen verbreiten. Wenn die Information mit Hilfe technischer Kommunikationsmedien oder auf andere Weise auf einmal zu einem größeren Pub-

likum gelangt, verbreitet sie sich über ein direktes interpersonelles Kommunikationsnetz weiter. Eine wichtige Rolle in diesem Netz spielt eine bestimmte Schicht von Individuen, die sich in der Regel durch eine aktivere Beziehung so zu den Kommunikationsmitteln wie zum Inhalt der Information auszeichnen.

Bei der Erforschung des mündlichen Prosaschaffens tauchten sporadisch Vermerke auf, die gerade den zweiten Teil des Weges der Massenteilung dokumentieren, also den Reflex der Auswirkung übernommener Inhalte in Rahmen des zwischenpersönlichen Kommunikationsnetzes. Eingehendere Untersuchungen haben ergeben, daß diese Erscheinung als ein noch nicht völlig ausgeprägter und unbeständiger Teil des heutigen Prosarepertoires in der mündlichen Überlieferung bereits einen festen Platz hat. Eine gründliche

Erforschung dieses Teiles der mündlichen Prosaüberlieferung läßt sich jedoch nur auf Grund einer eingehenden Kenntnis der traditionellen Volkskultur und im Rahmen einer Konfrontation mit dem traditionellen Material durchführen. Beim Studium des Einflusses der Massenkommunikation auf das mündliche Prosaschaffen tauchen folgende Fragenkreise auf:

1. Die *Erforschung der Kommunikationsnetze*, im Rahmen welcher die Auswahl und Realisierung des übernommenen Inhaltes stattfindet.

2. Die *Erforschung der Motivation und der Wertorientierung*, welche die Auswahl der Inhalte zur Weitergabe bestimmen.

3. Die *Analyse und Charakteristik* dieses Materials durch seine Konfrontation mit dem Material der traditionellen Überlieferung.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Словацкой Академии Наук

Год издания 24, 1976 № 3

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Павол Стано

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клеменсова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 24, 1976, Nr. 3. Erscheint viermal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und Pavol Stano

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Slovak Academy of Sciences

Volume 24, 1976, No. 3

Published quarterly by VEDA, the Publishing House of the Slovak Academy of Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová and Pavol Stano

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Académie slovaque des sciences

Anné 24, 1976, No. 3. Paraît quarte fois par an Editions de VEDA, maison d'édition de l'Académie slovaque des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et Pavol Stano

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS

Časopis Slovenskej akadémie vied

Ročník 24, 1976, číslo 3 — Vychádza štyri razy do roka

Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied

Hlavná redaktorka PhDr. Božena Filová

Výkonný redaktor Pavol Stano

Redakčná rada: dr. Soňa Burlasová, dr. Emília Horváthová, dr. Soňa Kovačevičová, dr. Milan Leščák, dr. Michal Markuš, doc. dr. Ján Michálek, dr. Ján Mjartan, doc. dr. Stefan Mruškovič, dr. Viera Nosáľová, doc. dr. Ján Podolák, doc. dr. Antonín Robek.

Výtvarná redaktorka Viera Miková

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19

Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné predplatné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky vrátane do zahraničia a predplatné prijíma PNS — Ústredná expedícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19 Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1976

Distributed in the socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KÜBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.